

TIIRUTAJA

EESTI ORNITOLOOGIAÜHINGU TEABELEHT

NR 61 ♦ SÜGIS 2023

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING
ASUTATUD 1921

Püüdes lindude hääli

Veljo Runnel

Alustasin loodushäälte salvestamist veidi enne eelmise aastatuhande lõppu. Selleks hetkeks oli mul juba ülikoolist bioloogidiplom taskus ja baasteadmised looduse toimimisest olemas. Helitehnikaalased oskused ja teadmised pidin aga iseseisvalt omandama. Huvi loodushäälte salvestamise vastu oli suur, kuid helitehnika valik toonasel kaubandusvõrgus väike ja internetist ostmine veel keerulisem.

Esimesed katsetused tegin salvestava Walkmaniga. Sellele sai välise mikrofoni lisada, kuid ikkagi oli see mõeldud pigem inimese kõne salvestamiseks kui loodushäälte püüdmiseks. Uurisid siit ja sealt ning sain lõpuks aimu, millist tehnikat peaks kasutama, et tulemus veidike professionaalsem oleks. Esialgu sain tehnikat laenutada, kuid lõpuks alustasin Eestimaa

Looduse Fondi juures projekti „Kõrv loodusesse“ ning selle jaoks oli võimalik hankida eraldi helitehnika komplekt.

Alguses kogusin eelkõige sihktiivaliste pulmalaule, ent lõpuks jõudsin lindudeni: meie laiuskraad on just linnuhäälte püüdmiseks parim. Tirtse ja ritsikaid on meil kuulda umbes kolmel kuul aastast, kuid linnud teevad häält aasta ringi. Kevad on muidugi linnumaailmas eriti häälekas aeg ja suur osa helisalvestustegevusest koondubki just nimelt sellesse aega.

Kevadel tuleb linnulaulu salvestamisel sättida tegevust päikese järgi. Linnulaul algab enne päikesetõusu ning mõned tunnid hiljem hakkab juba episoodilisemaks muutuma. Mida suve poole, seda varasemaks see aeg nihkub ning juunis peaks mikrofonide ja salvestajaga väljas olema juba kolme ajal öösel. Looduses olles ei tundu see muidugi nagu öö, vaid lihtsalt väga aktiivne valge aeg. Samas ei pruugi kõige parem salvestusaeg

Loe sellest lehest:

- 1 Püüdes lindude hääli
- 4 Linnuhviliste lood: Annika Forsten
- 6 Meenutades Kalev Rattistet
- 10 Ühingu suvepäevad

☞ Kuigi kuldnokk on tavaline lind ja tema laulu salvestamine ei tohiks keeruline olla, pesitseb ta enamasti inimeste naabruses, kus inimtekeline müra rikub helisalvestuse kvaliteedi.

Foto: Veljo Runnel

Mida kuuleb aul vee all?

Järjest rohkem on tõendeid, et veealune müra häirib mereimetajaid, kes hakkavad mürarohkeid piirkondi vältima. Kuid ka lindudest, kelle meeled on kohastunud eluks oma keskkonnas – enamasti õhus –, veedavad paljud liigid toitu otsides aega vee all. Kuidas laevad ja näiteks ehitustööd sukelduvad lindu häirivad? Mida lind vee all kuuleb? Kas üldse kuuleb? Loe aasta linnu teadusuudist: eoy.ee/aul/uudised/teadus/.

AASTA LIND 2023
AUL

olla just päikesetõusu ajal. Kui kümned linnud ühes paigas korraga laulavad, siis on keeruline sealt ühte lindu välja noppida või heliliselt meeldivat atmosfääri talletada. Mõnikord õnnestub lindude õhtuse lauluhoo ajal palju meeldivam ja rahulikum salvestus saada. Samuti võib hilisem hommikutund pakkuda ootamatuid võimalusi, kui mõni üksik lind sooloosituse teeb. Kevadise linnulaulu püüdmisel ongi raske anda üldisi kindlaid juhiseid, väga palju sõltub nii konkreetsetest liikidest kui ka biotoobist.

Kõige parem juhised on minu arvates see, et ühes paigas võiks käia mitu korda, eri kellaaegadel ja ka kevade jooksul eri aegadel. Nii õpib tundma piirkonna liike, nende pesitsusterritooriume, kombeid ja ka looduse ajakava üldiselt. Kui kohatunnetus on juba parem, võib avastada, et mõne konkreetse linnu pesitsusterritoorium on salvestamiseks parem, sest seal näiteks ei ole teisi häälekaid liike läheduses või tekivad seal maastikul toredad kajad. Mul on olnud päris mitmel korral selline juhus, kus olen salvestaja jätnud metsvindi territooriumile ja suure osa hommikuse linnukoori ajast kajab tema laul kõigist üle, kuigi algne soov võis olla hoopis mõne teise

↑ **Linnuhäälte salvestamisel tuleb sageli olla loominguiline. Leidsin ühe paiga, kus piiritajad käisid veekogu kohal putukaid püüdmas, ning panin tähele, et nende lennutrajektor läbis ühte kindlat piirkonda ning nad lendasid seal päris madalalt. Panin mikrofoni otse nende lennutrajektoori alla, et salvestada nende tiivavihinat.**

Fotod: Veljo Runnel

↓ **Linde võib proovida salvestamiseks ka kohale meelitada. Lindudele üles seatud supluskohtas ei kuule neid küll laulmas, aga nii mõnigi kord teevad nad seal kutsehääliitsusi või tekib parema supluskohta pärast väike kaklus, mida saadavad ärritunud lindude hääliitsused. Pildil kanepilind.**

linnu hääle salvestamine. Veel üks oluline tegur salvestamise juures on tuul. Tavaliselt on kevadel just varahommikud suhteliselt vähese tuulega ja seetõttu heli salvestamiseks eriti sobivad. Samuti on varahommikul palju vähem kuulda inimese tekitatud müra.

Laias laastus võib öelda, et kasutan salvestusobjekti püüdmiseks kahte erinevat salvestusmeetodit. Üks on passiivne salvestus, kus ma jätan salvestaja maastikule salvestama ja lähen ise mujale. Teine võte on salvestusaparaadi juures olla, aktiivselt kuulata, mis ja kuidas salvestub, ning vajaduse korral nivood või mikrofoni asetust muuta. Esimesel juhul on põhiefekt inimese kui segava teguri kõrvaldamine pildilt. Linnud ja loomad tulevad siis julgemini salvestusaparaadi juurde ja nii on lootust saada salvestus väga lähedalt. Selle meetodi puuduseks on, et üldiselt ei ole võimalik ennustada, kui lähedale lind laulma või häälitsema tuleb või kas üldse tuleb. Võib juhtuda ka nii, et lind tuleb liiga lähedale, ja kuna helisalvestusnivood muuta ei saa, võib salvestus ebaõnnestuda. Mul on olnud ka juhtumeid, kus lind maandub mikrofoni peale, kas siis selle karvast tuulekaitset nokkima või lihtsalt uudishimust. Passiivse salvestusega saab hästi püüda helisid pesa juurest, eriti kui mikrofonid on peidetud. Nõnda on minimeeritud ka lindude häirimine. Teades lindude liikumist pesitsuskoha juures, võib hea kohavaliku korral saada päris häid salvestusi. Passiivset salvestust võib kasutada näiteks kakuliste salvestamiseks pesitsusperioodil.

Aktiivse salvestamise juures peab arvestama sellega, et üldiselt hoiavad linnud ikkagi inimesest eemale või on nende käitumine inimese juuresolekust mõjutatud. Päris mitmed linnud tulevad muidugi ka nende territooriumil kõndivale inimesele (või röövloomale) nimme lähemale ja püüavad tema tähelepanu laulu või liikumisega endale tõmmata, üritades nõnda päästa pesa ja seal olevaid mune või poegi. Mõnikord jääbki salvestusele just sellise ärevil linnu laul. Kuid

võib ka end maskeerida või varitsustelki peita ja oodata, kuni linnud inimest enam tähele ei pane. Sellisel juhul on oluline, et helisalvestustehnika oleks käeulatuses ning et selle ekraani saaks näha ja nivoosid muuta. Tänapäeva helitehnikal on sageli võimalus Bluetoothi ühenduse kaudu helisalvestuse parameetreid muuta ja nii ei pea ise tingimata salvestaja juhtmete otsas istuma.

Aktiivsel salvestamisel kasutan enamasti paraboolmikforoni. See võimaldab linnu laulu püüda kaugemalt, teda seejuures häirimata või tema käitumist mõjutamata. Paraboolmikrofoni käsitsemisel peab aga hoolsalt jälgima, et ettevaatamatu liigutamine ei tekitaks tehnilikke hääli ning et enda hingamine ei jääks salvestusele. Vastu oksa pörkav parabool või käepidemel liikuv käsi võib ilusa salvestuse rikkuda. Samuti peab vältima käimist ja üldse jalgade liigutamist, sest ka nii tekivad salvestusele ebasoovitavad helid. Pikem salvestusessioon parabooliga on õigupoolest nagu joogatund.

Sageli küsitakse mult, milline helitehnika peaks olema piisav, et üldse loodushäälte salvestamist alustada. Selles asjas jään pigem vastuse võlgu, sest olen leidnud seadmed, mis mulle sobivad, ega jälgi eriti tehnika arengut. Niipalju olen küll vaadanud, et väga hea helikvaliteediga salvestajad on muutunud järjest jõukohasemaks tänu mõne brändi aktiivsele tegevusele turul ning konkurentide reageeringutele uute mudelite hinnastamisel. Kõige uuemate salvestajate puhul pole enam vaja karta, et heli jääb peale liiga nõrgalt või moonutatult: 32-bitine tehnoloogia tagab selle, et kõik helid, mis mikrofonile jõuavad, salvestatakse, ning neid saab pärast vaiksemaks või tugevamaks töödelda. Selles mõttes on praegu kõige kriitilisem õige mikrofonide valik. Ja siin kehtib reegel: mida kvaliteetsem, seda kallim. Kvaliteet avaldub ka selles, kui hästi peavad mikrofonid vastu niiskusele ja madalatele temperatuuridele. Sennheiseri MKH sarja mikrofonid on selles vallas juba aastakümneid olnud

↑ Metskurvitsa mängulennu aeg ja kohad on loodushuvilistele enam-vähem teada, aga kuna lennu täpne trajektoor võib olla muutlik, nõuab tema mänguhääle salvestamine kannatlikkust ja korduvaid katseid.

← Punaselg-õgija laulu kuuleb haruharva ja selle peale sattumine on õnne asi. Mul on vaid ühel korral õnnestunud tema laulu salvestada, kuid ilmaolud ei olnud siis kahjaks kõige paremad.

ühed vastupidavamad. Kevadhommikus metsas aga võivadki salvestustehnikat mõjutada väga suur õhuniiskus ja suhteliselt madal temperatuur.

Ma ei ole ise kunagi väga süstemaatiliselt lindude hääli kogunud, pigem olen need ajapikku kokku saanud kenade helipiltide otsingutel. Kuid mõnikord olen ka spetsiaalselt teatud linnuhääli jahtinud. Sel suvel oli mul huvitav kogemus põldvuttide häälte salvestamisel. Avastasin, et minu maakodu ümbritsevatel põldudel on kahe põldvuti territooriumid. Kuna mul oli võimalus neid pikema aja vältel kuulata ja salvestada, siis proovisin nii passiivsel kui ka aktiivsel meetodil salvestajat neile lähemale sättida. Kõige huvitavam salvestus tuli aga siis, kui kella kolme ajal öösel vutid mind oma häältega üles ajasid ja ma avastasin, et neil käib võistulaulmine. Üks oli täpselt ühel ja teine teisel pool minu maalapikest. See kestis umbes viisteist minutit, mille vältel vutid vahetasid positsioone; lõpuks andis üks neist alla ja kolis kaugemale „vutitama“.

Helide salvestamine on mul kindlasti aidanud õppida liikide eristamist häälte järgi. Selle juures ei olegi kõige olulisem helisalvestuse kvaliteet. Seepärast julgustan kõiki kas või telefoni abil linnuhääli salvestama. Ning kui tehnilised probleemid tunduvad hirmutavad, on ka süvendatud ja süstemaatiline helide kuulamine ja tähele panemine loodusehuvilisele väga arendav.

← Händkakkude salvestamiseks olen sageli jätnud helisalvestusseadmed omapead, rihtides piirkonda, mida linnud läbivad teel pessa. Isane teeb pesale lähenedes korduvalt huikavaid häälitsusi, millele emane vastab.

Annika Forsten:

„Vaata linde päriselt“

Küsitles Tiiu Tali

Milline oli sinu lapsepõlv?

Sündisin ja kasvasin Turus, kuid suved veetsin arhipelaagis asuval Nauvo saarel, kus on ilus loodus ja kus käisime palju purjetamas. Mu isal oli binokkel, mida ma laenasin ja millega käisin varahommikuti pidžaama väel linde otsimas. Esimesed meeldejäädavad linnud olid tutt-tihane ja aed-pöösälind. Viimast jälitasin kaks tundi, enne kui sain ta ära määrata. Mu ema oli ostnud palju määrajaid, muu hulgas ka lindude määraja, millest õppisin ära kõik linnud. Olin 8-aastane, kui alustasin vaatlusi. Ma ei teadnud veel midagi teistest linnuvaatlejatest, olin selles mõttes üksi kuni teismeeani, linde vaatasin vaid meie suvemaja ümbruses ja purjelaeval.

Olin 16-aastane, kui ema märkas ajalehes kuulutust noorte linnuvaatlejate väljasõidu kohta. Siis kohtusin esimest korda teiste linnuvaatlejatega. 19-aastaselt ühinesin Turu linnuvaatlejate klubiga ja juba järgmisel aastal olin selle juhatuses. Kaks aastat hiljem alustasin ka aktiivset bongamist. Bongamine tähendas minu jaoks linnuvaatlust: sa oled väljas koos teiste inimestega, kes tunnevad linde väga hästi, ja sa õpid väga palju uut. Soome bongamisklubi (Bongariliitto) asutati 1985, olin algusest peale selle juhatuses.

Ühel hetkel eemaldusin bongamisest ega pidanud enam ka nimekirju. Mulle ei meeldinud, et pidin oma poolelioleva tegevuse katkestama, et minna lindu

bongama. Palju nauditavam on vaadata linde kiirustamata, mõtlemata, kas näen seda või teist liiki, kas ta on mul nimekirjas või mitte.

Kas sul on olnud teisi hobisid?

Mängisin pikalt jalgpalli, kuid see lõppes pärast treeneri lahkumist, samuti tegelesin mõnda aega ratsutamisega. Olin siis 16 või 17. Olen osalenud ka skautluses. Minu aktiivne linnuvaatluskarjäär algas umbes 1982. aastal, kui olin 19-aastane. Aga ma olen alati õppinud keeli ja teen seda siiani.

Kui palju keeli sa valdad?

Umbes 10. Muidugi inglise, soome, rootsi ja eesti, aga ka norra, hispaania, prantsuse, saksa, vene ja hiina keelt. Olen õppinud ka jaapani, farsi ja arabia keelt, kuid olen need täielikult unustanud. Keeleuskust on vaja linnuvaatlusretkedel välismaal, piisab sellest, kui suudad toime tulla igapäevaste praktiliste asjadega.

Mis eriala oled õppinud ja mis tööd sa teed?

Omandasin magistrikraadi Åbo Akademies tarkvara arendajana ja olen sellena alati ka töötanud.

Biooloogia või ökoloogia ei olnud valikus?

Ei olnud. Mulle on alati meeldinud

Pöösaspeal veetallajat pildistamas 2021. aastal. Foto: Tiiu Tali

2007. aastal Stockholmis.

Foto: erakogu

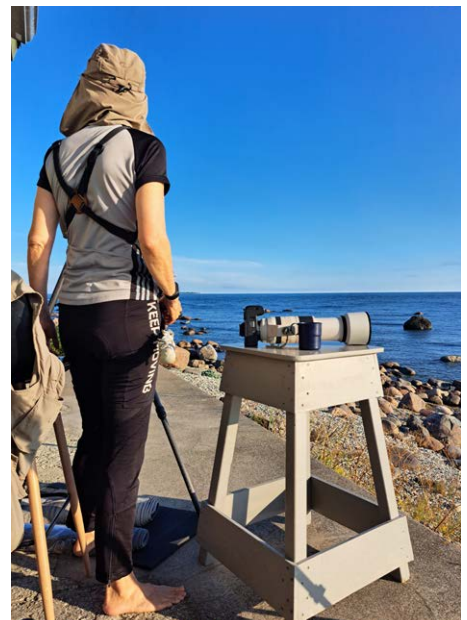
matemaatika ja loogika. Ma ei teadnud tol ajal päris täpselt, mis on arvutiteadus, kuid teadsin, et see on midagi, mis on minu jaoks. Ja mul oli õigus. Pealegi polnud ma huvitatud bioloogiast, vaid lindudest. Minu jaoks tundub loogiline, et hobi ja töö on erinevad, on mingi vaheldus.

Oled käinud palju välismaal linnuretkedel. Kas teed enne eeltööd? Kuidas õpid ära uued linnud?

Kui läheme uude kohta, siis teeme eeltööd umbes pool aastat või rohkem. Koos abikaasaga võtame ette grupi linde, näiteks 1–2 lehekülge, õpime nende määramistunnuseid ja hääli. Enne reisi valmistame ette helikogu, harjutame korraga umbes viit heli, mida kordame seni, kuni need on selged. Seejärel arutame omavahel ja kontrollime teadmisi. Siis liigume edasi järgmise grupi juurde. Niimoodi iga päev. Kui sa ei tee enne reisi eeltööd, siis kaotad vähemalt pooled linnud, isegi rohkem. See on raske töö ja võtab aega. Aga see pakub palju enam rahuldust ja on palju lõbusam, kui sa tõesti tunnend

Arktiliste veelindude ränne pakub Annikale erilist huvi. Pöösaspeal 2022. aastal.

Foto: Tiiu Tali

Annika ja Antero rōngastavad Hanko linnujaamas mustrāhni. Foto: Tomi Muukkonen

kohapeal linnud āra. Kui sa eeltōd ei tee, on retk aja raiskamine. Pealegi, eeltōd on samuti lõbus, see on nagu pool reisi. Ja teine põnev osa reisist on hiljem oma fotode ja märkmete läbivaatamine.

Kes on sind linnuvaatluses kõige enam mõjutanud?

Kindlasti minu abikaasa (Antero Lindholm), kuigi me kohtusime, kui olin juba 15 aastat linde vaadelnud. Loomulikult Dick Forsman, keda kohtasin väga varakult. Tema on mõjutanud paljusid inimesi. Visa Rauste ja mõned teised inimesed, kellega käisin algusaastatel väga palju linde vaatlemas, ning mu endine elukaaslane, kellelt õppisin väga palju rōngastamise ja määramise kohta.

Kuidas oled olnud seotud Soome linnuvaatluskultuuriga?

Olin väga pikka aega Turu linnuvaatluskubi ja Bongariliitto juhatuses, samuti alustasin välismaa linnuajakirjade, nagu Birding World ja British Birds, tellimist. Kui sain aru, et palju odavam on teha ühistellimus, kutsusin ka sõpru selles osalema. Ühel hetkel tellisin ajakirju umbes 200 inimesele. Hulk soomlasi õppis nendest ajakirjadest palju juurde, sest tol ajal muid võimalusi ei olnud. Tänapäeval on väga lihtne interneti kaudu endale ajakirju tellida. Pärast bongamise lõpetamist aga eemaldusin sellest. 1997. aastal alustasin kajakate vaatlemist ja õppimist ning 1999. aastal ühinesin Viron Lintuseuraga, mida olen nüüd juhtinud 12 aastat.

Miks tehti Viron Lintuseura?

Tol ajal ei olnud Eestis peaaegu mitte ühtegi linnuvaatlejat. Olid mõned professionaalid, bioloogid, kes rōngastasid ja tegid uuringuid, kuid ei olnud ühtegi tõsist linnuvaatlejat. Nōnda tehti Viron Lintuseura nende soomlaste jaoks, kes olid huvitatud Eesti linnustikust. Eesmärk oli koguda ja jagada Eestis tehtud linnuvaatlusi, vahetada infot põnevate vaatluspaikade kohta, suhelda ja leida kontakte Eesti rōngastajate ja bioloogidega ning muidugi leida teisi, kellega koos käia Eestis linde vaatlemas.

Millal käisid esimest korda Eestis?

1990. aastal tulime siia umbes 200 soomlasega rōngastusteemalisele konverentsile, mis toimus koos Eesti rōngastajatega Tallinnas. See oli väga tore. Me käisime ka linnuvaatlusretkedel Matsalus, Haeskas ja Saaremaal. Kōik need olid olnud meile keelatud alad – me olime esimene grupp, kes käis Saaremaal. Samas me ei näinud Sōrvet ega Pōõsaspead, need olid vist veel keelatud tsoonis. Aga linde nāgime palju, muu hulgas väike-konnakotkast ja loomadest metssigu, keda tol ajal Soomes oli väga vāhe. Jārgmine kord külastasin Eestit alles 1999. aastal. Käisime paljudes paikades, kuid enim meeldis Pōõsaspea.

Kuidas on Soomes lood linnuvaatluse kui hobiga?

Nii nagu kõigi teiste hobidega on ka linnuvaatlejate arv kahanenud. Tänapäeval on palju muid asju, mida teha. Nii ei ole meil piisavalt noori inimesi, kes linde tunneksid ja linnuvaatlusi jātaksid. Samas Hanko linnujaama hoiavad tōds just paljud noored inimesed, kuid me rāāgime siin umbes 10 inimesest. Soome linnuvaatlusklubides on kokku ehk 15 000 inimest, mis on päris hea. Vōrreldes suhet üldise rahvastiku arvuga on linnuvaatlus Soomes palju levinum hobi kui Eestis.

Kuidas hoiad oma igapäevaelus loodust?

Sāastan energiat jalgrattaga sõites, autot kasutan vāhe. Sōõn vārsket ja rohelist, eelistan kohalikku toodangut, sōõn vāhem liha, kuid orgaanilist. Vāldin tōdeldud toitu. Kui ma pean lendama, siis kasutan vaid otselende, mitte ei lenda läbi mitme lennujaama. Vālismaale minnes pūāan teha ūhe pika reisi, mitte 2–3 vāikest. Samuti hoian kodus madalat temperatuuri, umbes 15 kraadi juures. Mina soovitan, et tee seda, mida armastad teha,

nāiteks reisi, aga pūāa vāhendada oma jalajālge vāhem olulistes valdkondades – kōik suudaksid seda teha. Nāiteks igāuks suudaks sūāa vāhem liha, sa ei pea hakkama taimetoitlaseks vōi veganiks. Lihtsalt vāhenda. Mulle tundub, et inimesed ei taha mōelda nendele asjadele, sest see tundub liiga masendav. Aga oluline on vōtta kas vōi ūks asi korraga, muuta oma elu sammhaaval.

Mida soovitat algajale linnuvaatlejale?

Vaata linde pāriselt. Kui sa ei taha neid paberile joonistada, siis pūāa seda teha mōttes. Vaatle igat detaili. Tānu sellele māletad paremini, hakkad nāgema variatsioone. Iga isend on erinev. Samuti pūāa māārata vanust ja sugu. Nōnda saad hea pōhja, kuidas lindude vālimus vōib varieeruda. Sellest ei piisa, kui keegi ūtleb, mis liigiga on tegemist, sa vaata korraks lindu ja ongi kōik. Jālgi lindu ja vaatle detaile, ōpi, kuidas ta vālja nāeb.

Ja edasijōudnutele?

Rāndel vōi lennus jālgi lindu pikalt, vaata teda tagant, eest, kuumavāreluses... Kui oled linnu lähedalt juba āra māāranud, siis vaatle teda, kuni ta on horisondilt kadunud. Vōta sellest kōik. Jārgmine kord, kui nāed seda liiki kaugemalt, oled vōimeline teda māārama ka distantisilt. Lisaks ōpi sulgimist. Kuidas sulgimine mõjutab linnu vālimust? Kuidas see muutub lābi aasta? Sulgimine toimub igal liigil isemoodi. Teadmised sulgimisest on ūliolulised, et tunda varieeruvust.

Kōige põnevamad on rāndavad linnud. 2006. aastal Hanko linnujaamas.

Foto: Tomi Muukkonen

Kakrarahu kroonimata kuningas

Selle aasta 8. mail lahkus meie hulgast linnuökoloog ja ornitoloog **Kalev Rattiste**. Värvikat teadlast ja paljudele noortele ornitoloogiapisiku andnud kajakauurijat meenutavad kunagised kolleegid ja sõbrad.

Raivo Mänd

*linnuökoloog
Tartu ülikooli loomaökoloogia
emeritprofessor*

Minule ei olnud Kalev mitte üksnes pikaajaline tark kolleeg, vaid ka hea sõber ja kursusevend, kellega me kunagi ülikooli ajal ühikatus jagasime. Selle asemel et teda siin meenutada, tahaksin temaga pigem vahetevahel trehvata, et maast ja ilmast ning lindudest natuke juttu puhuda, veidike villast visata ja võib-olla teineteist aasida, nii nagu meil temaga tavaliselt kombeks oli. Või veel parem, tahaksin minna talle taaskord külla Kakrarahule, sellele tillukesele Matsalu rahvusparki merelaiule, kus me kunagi koos välitöid tegime ja kus Kalevit rohkem kui neljakümne viie aasta jooksul võis kaunil kevadisel ajal alati töötamas leida, keset kajakate kisa ja meremuha.

Kalev oli kahtlemata üks Eesti kõige erakordsemaid, imetlusväärsemaid ja omapärasemaid linnuteadlasi, kes koolipõlvest alates kuni elu lõpuni pühendas ennast uskumatu püsivuse ja visadusega kalakajaka ühe konkreetse asurkonna sigimisökoloogia uurimisele.

Ma arvan, et ei eksi, väites, et tegelikult pole ilmselt kogu

Rohkem kui neljakümne viie aasta kevaded veetis Kalev Kakrarahul välitöid tehes.

Foto: Kristjan Adojaan

maailmas teist sellist ornitoloogi, kes nii pikka aega sedavõrd süvitsi ja detailidesse tungides oleks uurinud ühe konkreetse linnuliigi kindla asurkonna käekäiku, tehes ise kohapeal lõviosa välitöödest ja kogudes ise enamiku andmetest. Sestap on Kalevi kogutud tohutult mahukas ja detailne uurimismaterjal kogu maailmas täiesti unikaalne. See on hindamatu varasalg, mis ilmselt pakub veel kaua võimalusi üha uuteks teaduslikeks üldistusteks. Paljude muude kõrval torkavad silma ka mõned toredad ja laiemat huvi äratanud faktid, mis on jõudnud raamatuveergudele ja ülikoolilõengutesse – näiteks maailma vanimaks elanud kalakajaka Marta peaaegu kolmekümneaastase imelise ja tähendusriikka armastusloo kindlakstegemine.

Suur osa Kalevi teadustulemustest on praeguseks avaldatud kõrgetasemelistes rahvusvahelistes ajakirjades, kuid nagu öeldud, peidab see materjal endas veel palju rohkem. Seepärast on mul hea meel, et Tartu ülikooli ökoloogikumi noorte

linnuteadlaste rahvusvaheline uurimisrühm jätkab omal moel tööd, mis Kalevil pooleli jäi. Juhuse tahtel startis see rühm just samal päeval, kui kurb uudis tema lahkumisest teatavaks sai, Tartust Lääne-Eestisse, et alustada Kalevi laiul uut välihoogaega. Noored linnu-uurijad, kes Kalevisse alati sügava lugupidamisega suhtusid, olid uudisest jahmunud. Nad kirjutasid ühe tormide poolt saarele heidetud vana paadirusu servale samal päeval lihtsad sõnad: „Aitäh, Kalev!“

Tegelikult vääraks Kalevi elutöö kindlasti seda, et Kakrarahule, millele teadlane pühendas nii olulise osa oma elust, püstitataks kunagi ka mõni jäävam mälestusmärk.

Peale kalakajakate kuulus Kalevi kui linnuteadlase süda pikka aega Eesti Ornitoloogiaühingule, milles ta juba neil ammustel aegadel, mil see kandis ELUSi ornitoloogia-sektsiooni nime, täitis väga olulisi rolle. Loendamatud noored linnu- ja loodushuvilised, kes said tuule tiibadesse just Kalevi õhutusel ja juhendamisel, jäävad talle alaliseks tänuhüeks, nagu ilmnes ka arvukatest järelehüüetest internetis tema lahkumispäeval.

Pea üldse rõhutama, et kõik, keda ma tean Kaleviga elus kokku puutunud olevat, meenutavad teda soojade sõnadega kui tarka, energilist, elurõõmsat, sõbralikku, muhedat ja väga erilise huumorimeelega inimest. Tõepoolest, Kalevi huumor ja üldse kogu tema isiksus olid niisama unikaalsed nagu tema kogutud uurimismaterjalgi. Kõigil, kes temaga kas või põgusalt kokku puutusid, on enamasti temaga seoses meenutada ka midagi lõbusat.

Kalevi poolt Kakrarahul kogutud materjal on tõenäoliselt ainulaadne kogu maailmas.

Foto: Johanna Adojaan

Mina puutusin Kaleviga esimest korda kokku juba keskkoolipõlves, kui mulle Saaremaa poisina langes sülle haruldane õnn võtta osa tolle aja kohta erakordselt mastaapsest linnuprojektist, niinimetatud operatsioonist Larus. Kalev osales samas aktsioonis selle ellukutsuja ja juhi Sven Onno õpilase ja pühendunud abilisena. Kui osavõtjad kõikjal Eestist talvel Tartusse ülikooli zooloogia auditooriumisse kogunesid, kus aktsiooni eestvedajad meile esialgsetest tulemustest aru andsid, oli üks peaesinejatest Kalev, samasugune koolipoiss nagu minagi. Tema ettekanne oli aga nii tark, et ma ei saanud tol korral peaaegu midagi aru. Mäletan, et mõtlesin õudusega: „Mis on minul asja ülikooli, kui seal on ees sellised geeniused!“ Õnneks aeg siiski silus hiljem selle vahe.

Teine, analoogiline mälestus, mis hästi iseloomustab Kalevit noore teadlasena, on mul eelmise sajandi kaheksakümnen-date algusest Nõukogude Liidu ornitoloogiakongressilt Leningradis. Ka seal oli Kalevil väga huvitav ja tark stendiettekanne. Nõukogude ornitoloogid peatusid tema stendi ees, uurisid seda ja läksid edasi, ilma et oleksid midagi küsinud. Kalev oli pettunud, kuid ma lohutasin teda, öeldes, et tema ettekanne on ilmselt nii kõrgel tasemel, et keegi siin ei saa sellest lihtsalt aru.

Just täpselt nii oligi: Kalevi teadus, mida ta juba tol ajal tegi, oli nõukogude linnuteadlaste tavatasemest sedavõrd üle, et siinpool raudset eesriiet leidis vähe neid, kes sellest midagi oleks jaganud. Mis siis imestada, et Kalev oli ka esimene eesti ornitoloog, kes tegi oma doktoritöö välismaa tippülikoolis Uppsalas.

Kalevi formaalne akadeemiline karjäär jäi küll mõnevõrra tagasihoidlikumaks kui nii mõnelgi teisel sama heal teadlasel, sest ta oli lihtsalt ülimalt pedantne ja põhjalik ning pühendas iga pisemagi segaseks jäänud uurimisdetaili lahtiharutamisele rohkem aega ja vaeva, kui see tavaline on. Teaduslik täpsus, korrektsus ja tulemuste usaldusväärsus olid talle

Kalev ja Raivo kursaõdedega kursuse kokkutulekul Hiiumaal 2018. aastal.

Foto: Raivo Männi erakogu

määratult tähtsamad kui kõrged saientomeetriselised näitajad ja isiklik karjäär.

Mats Björklund

Uppsala ülikooli loomaökoloogia emeriitprofessor

Kalev oli see müstiline mees, kes ilmus igal talvel Uppsala ülikooli loomaökoloogia kateedrisse, viibis seal mõned nädalad, jutustas kohvipauside ajal vahvaid lugusid ja jättis lahkudes maha kausitäie Kalevi maiustusi. Ma ei puutunud sel ajal otsest kokku tema uurimistööga, olin aga lummatud tema tohutust andmekogust ja teadmistest, mis tuli välja temaga peetud kõnelustest.

Kui ma Kalevi Uppsalasse kutsunud Staffan Ulfstrandi järel kateedrit juhtima asusin, oli mul tema uurimistööga juba rohkem aega tegelda. Selgus, et nii Kalev kui ka tema andmed olid tõeliselt fantastilised. Turu ülikoolis töötava Jon Brommeri geneetika abiga valmis suurepärase doktoritöö. Meeldejäiv oli ka selle kaitsmine. Oponent palus Kalevil alustuseks kirjeldada üht aastat kalakajaka elust. Hiljem tunnistas ta, et taipas peagi, kui suur viga see oli. Küsimus sobis Kalevile suurepäraselt ja kuna ta tundis oma kajakaid nii uskumatult hästi, kujunes sellest terve loeng. Oponent nägi varsti, et aeg hakkab otsa saama, kuid Kalev tundus olevat seitsmendas taevas. Lõpuks jäi vaid veidi aega ka mõneks sisuliseks küsimuseks, millele Kalev mõistagi lihtsasti vastata oskas.

Hiljem külastasin Kalevit Puises ja käisime laiul kajakaid vaatamas. Mul oli sel ajal probleeme põlvedega, nii et Kalev pidi mind paati ja paadist välja tõstma. Kajakate vaatamist täiendasid Kalevi asjatundlikud ja lõbusad kommentaarid.

Oma tööviisi poolest oli ta teadlane, kes on tänapäeval haruldus: ülimalt töökas, ülihoolikas ning inimene, kes suhtub oma uurimisobjekti suure austusega. Samas tundis ta väga hästi ka ökoloogia teoreetilist külge, mis on hädavajalik asjadest täielikuks arusaamiseks. Ühesõnaga, täiuslik teadlane.

Lauri Saks

Tartu ülikooli ihtüoloogia ja kalanduse kaasprofessor

Kalevi kajakaprojektiga liitusin ma kohe esimesel kursusel, 1997. aasta kevadel, kui läksin Puisesse välitöödele. Kohe esmapilgul jättis Kalev mulle väga entusiastliku ja asjaliku mulje – tegu oli inimesega, kes oma tööd väga armastas – ja see mulje vastas tõele lõpuni välja.

Elamistingimused Puises olid toona üsna askeetlikud: vesi väljas, solk sees ehk

Kalev suutis alati korralikult nõrdida, kui kajakad tal mütsi peast löid. Foto: Johanna Adojaan

siis vett pidi tooma õue pealt kaevust. Toidu ostmine käis kohalike külamemmede kaudu, kellel Kalev palus iga nädal lavkast asjad ära osta, sest päeval olime ise Kakrarahul välitöödel.

Päevaplaani oli Kalev kindlalt paika pannud. Päev algas kell 7 hommikupudruga, siis pakkisime asjad kokku ja läksime laiule. Lõuna toimus samuti laiul. Kalevil oli välja arvestatud, et kolm juustusaia ja kolm vorstivõileiba koos termose teega on see kogus, mis aitab laiul õhtuni vastu pidada, ja nii oligi. Söömine toimus lindudest eemal, kuskil roostikus või paadi juures. Kalev jälgis kogu aeg väga hoolega, et linde ei häiritaks rohkem kui hädapärast vaja. Laiul olime umbes kella seitsmeni, siis tulime ära ja majas toimus andmete ümberkirjutamine. Ja kohe, kui majja jõudsim, tuli käed korralikult seebiga ära pesta, Kalev jälgis seda rangelt. Õhtul tegime korraliku sooja söögi – toiduvalmistamise õppisin Kalevi käe all ka ilusti ära –, seejärel valmistasime ette järgmise päeva asjad ja vajaduse korral jätkasime andmete ümberkirjutamist.

Kalevi reeglid, sealhulgas kindel päevaplaan, olid väga ratsionaalsed ning aitasid tagada rutiini ja tõhusa töö, sest tegemist oli väga palju. Sageli oli nii, et õhtul magama sai kella ühest, aga hommikul kell seitse tuli jälle jalul olla. Pikad päevad laiul olid väsitavad, ent Kalevil oli rikkalik naljade varamu ja need aitasid tihtipeale olemise erksamaks teha. Kalevilt õppisin ära selle, et üks hea vimkaga nali aitab rasket tööd väga palju kergemaks teha.

Kalevil oli harukordselt hea mälu. Kui püüdsime laiul kinni mõne kajaka, siis ta enamasti mäletas, kellega see isend oli eelmisel aastal koos pesitsenud. Samuti teadis ta täpselt, kus mingi pesa asub. Tollal oli pesi seal umbes 230 tükki, hiljem tuli neid juurde. Kaitseks kajakate ja tiirude eest pidi laiul kindlasti müts peas olema. Kalevil oli toona üks vana lendurimüts, selline kõrvadega, ja nii mõnelgi korral suutsid kajakad selle jalgadega tal peast ära lüüa. Mind pani muigama see, et ehkki selline kajakate rünnak oli laiul

täiesti tavapärane, suutis Kalev ikkagi iga kord, kui tal müts peast lendas või ta ülaltpoolt lõgase „kingituse“ sai, korrallikult nõrdida ja südamest sajatada.

Kui vahepeal olid vihmapäevad ja laiule minna ei saanud, oli võimalik ennast välja magada ja kogutud andmeid korrastada. Kalevil olid väga korrallikud kartoteegid, milles ta väga hästi orienteerus. Mul endal läks andmete ümberkirjutamise peale kaks korda kauem aega. Kindlasti väärrib rõhutamist, et andmesitik, mille Kalev nende aastate jooksul kogus, pole mitte ainult muljet avaldav, vaid ka ainulaadne kogu maailmas.

Tuul Sepp

Tartu ülikooli loomaökoloogia kaasprofessor

Minu koostöö Kalev Rattistega algas doktorantuuriaastatel. Sel ajal oli Lauri Saksal käimas teadusprojekt kajakate uurimiseks ning ta kutsus mind kui oma akadeemilist õde (olime mõlemad olnud Peeter Hõraku juhendatud doktorandid) selle projekti kaastäitjaks. Ilmselt kohtusingi Kaleviga esimest korda 2009. aastal, mil läksime koos Lauriga kajakatel proove koguma. See jäigi minu osalemise viisiks Kakrarahu välitöödel – paariks päevaks Matsallu proove koguma ja siis tagasi Tartusse. Kuna olin juba siis pereinimene, ei olnud mul kunagi võimalik jääda pikemalt laiule välitööde assistendiks. Alles nüüd, viimasel kahel aastal, mil koloonia seiramine on olnud minu tööühmaga ülesanne, olen laiul saanud veeta pikemaid perioode.

Kalevile omane sõbralikult aasiv suhtlusstiil mind toona verest välja ei löönud. Tundsin end juba noore tüdrukuna sarkasmis ja mustas huumoris üsna koduselt, kuigi Kaleviga pidi muidugi valvas olema. Haneks jääda oli kerge, südamesse võtta ei tasunud. Kalevi huumor polnud kunagi

pahatahtlik, aga ilmselt oli see mingil määral mõeldud ka noorte inimeste proovilepanekuks. Mulle tundub, et ma läbisin testi ja pälvisin piisavalt Kalevi respekti, et ta oleks valmis minuga pikaajaliselt teaduskoostööd tegema.

Kalevil oli välitöödel väga selge süsteem ning kindlad reeglid ja rituaalid. Mina külalisena ei pidanud kunagi vajalikuks nende vastu sõnida, isegi kui nägin tõhusamaid lahendusi. Teisiti oli lugu pikemalt välitöödel viibivate assistentidega, kellest mõned olid ka minu tööühmaga liikmed: tihtipeale oli neil raske mitte püüda paremaid lahendusi välja pakkuda või üritada rutiinist välja astuda. Mõnikord oli neil õigus, mõnikord mitte. Kalev teadis, mis ta teeb, ja oli ilmselgelt lihvinud oma välitöömeetodid aastate jooksul mingis mõttes täiuslikkuseni, mis oli ka põhjus, miks ta uutesse lahendustesse pigem skeptiliselt suhtus, isegi kui need oleksid tema tööd lihtsustanud.

Üheks näiteks on andmete kogumine laiult. Kalev kirjutas andmed iga pesa kohta oma välitööpäevikusse. Seejärel toimus öhtul baasis tundidepikkune andmete ümberkirjutamine kartoteegikaartidele. Ja kolmandat korda kirjutati andmed ümber talvel kontoris arvutisse. See on väga suur hulk töötunde, mida oleks võinud kasutada hoopis andmete analüüsimiseks ja avaldamiseks. Oma tööühmaga lahendasime andmekogumise mobiilirakendusena, milles andmed liiguvad otse laiult pesa kõrvalt uurija käest pilve ning on kohe analüüsimiseks valmis. Paraku pole ka praegu enamik Kalevi kogutud andmeid analüüsimiseks vabalt kättesaadavad. Meie omavahelise kokkuleppe tulemusena saatis Kalev mulle andmeid täpselt konkreetseks analüüsiks vajalike portsude kaupa, mis võimaldas tal säilitada kogutud andmete üle ainuisikulise kontrolli, kuid ei olnud

Kalev bioloogide lõpuaktusel 1978. aastal Tartus.

Foto: Raivo Männi erakogu

Kalev juhendamas Art Villem Adojaani uurimistööd Kakrarahu kalakajakatest, mis saavutas õpilaste teadustööde riiklikul konkursil põhikooli vanuseastmes 2016. aastal esikoha.

Foto: Kristjan Adojaan

parim lahendus laiult kogutud teadusandmetes peituva potentsiaali täielikuks realiseerimiseks.

Muus mõttes oli aga Kalev koostööle avatud ning tegi igal aastal oma välitööprogrammis ruumi ka minu uuringutele ja proovikogumisele. Näen teda praegugi vaimusilmas mööda laidu minu „vereproovijaama“ poole tulemas, ühes kaenas üks, teises teine proovivõtuks püütud kajakas ja näpu otsas lõks uuest pesast uue linnu püüdmiseks. Tundsin oma tööühmaga end alati teretulnuna. Kõige „hullema“ katse, mille me laiul Kalevi ajal tegime, oli kajakapoegade ristlapsendamine vanade ja noorte vanemate vahel. See oli väga suure mahuga eksperiment, mis nõudis tibude püüdmist pärast nende lahkumist pesalt. Minu tolaeagne doktorant Janek Urvik nägi selle katsega väga palju vaeva ning Kalev oli talle suureks toeks. Rõõm on, et see uuring on nüüdseks avaldatud heas teadusajakirjas ning pälvinud rahvusvaheliselt omajagu tähelepanu ja viitamisi.

Kui Kalev pensionile läks ja Kakrarahu välitööd lõppesid, ootasin mitu aastat, et keegi selle järjepidevuse üle võtaks. Tegemist on ju teaduslikus mõttes ennetamatult varasalvega. Lõpuks saime oma tööühmaga aru, et kedagi teist tulemas pole ja järjepidevuse hoidmine jääb (vähemalt esialgu) meie endi õlule. 2022. aasta kevadest tegutseme laiul omapäi, kasutades parimal moel ära Kalevi õpetusi ja kogemusi, kuid püüdes leida ka oma viise koloonia teadusliku potentsiaali realiseerimiseks. Kalev toetas meid esimesel hooajal kõvasti, andes meile üle oma välitöövarustuse ja olles meili teel alati valmis meie küsimustele ja andmepäringutele vastama. Sel kevadel olime aga päris omapäi. Oleme kogu tööühmaga Kalevile tema panuse ja toe eest tänulikud ning teeme omalt poolt kõik, et tema elutöö ei läheks teaduslikus mõttes raisku.

Lood Kalevist

Raivo Mänd

Kuidas Kalev endale esimesel kursusel hüüdnime sai

Esmakursuslased elasid nõuka ajal ühikas tavaliselt neljakesi kolme inimese toas. Kui algas eksamises, tahtis Kalev toas rahulikult õppida, aga talle olid juhtunud toakaaslased, kes eelistasid pigem õlut juua ja mürglit teha. Ühel õhtul viskas Kalevil kopsu lõplikult üle maksa ja ta sõna otseses mõttes peksis kolm ülejäänud noormeest jalgadega toast välja ning lukustas ennast sinna õppima. Sellest peale hakkasid nood Kalevit Batistaks kutsuma – Kuuba kauaegse diktaatori järgi, kes tuli võimule sõjaväelise riigipöördega.

Kuidas me ülikooli ajal Kaleviga sarnast ebausku järgisime

Mingil perioodil elasime Kaleviga ühes ja samas ühikatoas. Kuidagi kukkus välja nii, et me enne eksameid hakkasime temaga järgima täpselt ühesuguseid ebausurituuaale. Neid oli kolm. Esiteks käisime eelmisel õhtul enne eksamit alati duši all pesemas. Teiseks läksime eksamihomimikul alati jalgsi trepist alla, mitte liftiga, kuigi elasime üheksandal korrusel. Kolmandaks võtsime eksamile alati kaasa konspekti. Kuna kahel esimesel korral läks meil mõlemal eksam hästi, ei riskinud me enam kunagi õnnega mängida ja järgisime oma reegleid kuni ülikooli lõpuni.

Kuidas Kalev nõuka ajal bussiga sõitis

Bussisõit Tartus maksis nõuka ajal kolm kopikat. Kalev ei ostnud kunagi piletit, vaid hoidis kolmekopikalist näppude vahel ja jälgis tähelepanelikult esimest ust. Kui sealt astus sisse kontrolör (mida juhtus harva), lasi Kalev kolmekopikalise kiiresti piletautomaadi pilusse ja ulatas hiljem kontrolörile pileti nagu aus mees kunagi. Meile seletas Kalev, et ta ei tee seda mitte kokkuhoiust, vaid sportlikust huvist, kui kaua tal see trahvi saamata õnnestub.

Kalev bioloogia kursusekaaslaste keskel välipraktis Laelatul 1970-ndatel.

Kuidas Kalev lennuki stjuardessi lollitas

Käisime neljandal kursusel zooologiaüliõpilastega Kesk-Aasias. Vahetult enne meie reisi olid Nõukogude Liidus esmakordselt müügile tulnud kerge alumiiniumraamiga seljakotid Jermak. Seni oli alati kasutatud klassikalisi jõuriidest pumpsusid ja ainult väga vähesed olid metallraamiga seljakotti sel ajal üldse näinud. Ka meie reisieltskonnas olid paaril kursusevennal, sealhulgas Kalevil, juba peened Jermakid seljas. Kui me Dušanbes kojusõiduks lennukile läksime, ei jõudnud Kalev oma kotti õigel ajal pagasisse ära anda ja pidi selle salongi kaasa võtma. Kui ta, Jermak seljas, lennuki trappi pidi üles hakkas ronima, osutas lennusaatja-neiu sõrmega tema kotile ja küsis karmilt: „A eto što u vas?“ (Aga mis see teil on?). Üsna omapärase huumorimeelega Kalev viskas silma pilgutamata üle öla: „Paraš-jut“ (langevari). Ning jätkas rahulikult ronimist. Vormis naisterahvas võpatas üle keha ja jäi talle, suu lahti, järele vaatama. Siis tõstis ta raadiosaatja suu juurde ning koraks tundus, et kohe-kohe kutsutakse kohale automaatidega märulirühm ja Kalev võetakse lennukilt maha. Kuid siis jõudis stjuardess ilmselt otsusele, et see kangete miinusprillidega kleenuke noormees ei saa siiski terrorist olla, ja löi käega.

Kuidas me Kaleviga rongiga Permis käisime

Kord eelmise sajandi kaheksakümnendatel käisime Kaleviga kahekesi Venemaal Permi ülikoolis ühel koolituskursusel. Nõukogude Liidus kuhugi kaugele reisimine oli, nagu ta oli. Valitses üldine bezabraazija ehk korralagedus. Pileteid ei jätkunud kunagi, mistõttu igas suuremas raudteejaamas käis pidev tunglemine, kisa ja paanika. Eriti kehtis see Moskva raudteejaamade kohta. Need olid hiigelsuured ja avarad ehitised, täis tuhandeid higistavaid eri rahvusest ja temperamenditüübiga inimesi, kes seisis kümnetes pikkades sabades, ise söimeldes, trügidis ja ahastades. Ühes niisuguses sabas seisime nüüd ka meie Kaleviga. Aeg muudkui läks, meie aga edasi ei nihkunud ja Permi rongi väljumishetk lähenes vääramatult. Vaatasime teine-

Fotod: Raivo Männi erakogu

Kalev bioloogia kursusekaaslaste keskel 1970-ndatel Tartus.

teisele otsa ja leidsime, et kui me nüüd taktikat ei muuda, tuleb meil öö üüratult kallis Moskvas veeta ja koolitusele jääme ka hiljaks. Enne kui ma ise midagi välja jõudsin mõelda, hakkas Kalev äkki läbi rahvamassi kassa poole trügima, ise jubeda aktsendiga kõigest jõust kisades: „Tovarištši, tovarištši! Propustite, požaluista! Ja hirurg iz Estonii i jedu operirovatj otšenj tjažolova boljnova!“ (Seltsimehed, seltsimehed! Laske läbi, palun! Ma olen kirurg Eestist ja söidan opereerima väga rasket haiget!). Kohkusin tõsiselt. Kartsin, et nüüd lüüakse meid ilmselge valeaamise eest hoopis sabast minema. Kuid ennäe imet, ei midagi sellist! Seltsimehed tegid meie hoopis tee kassani vabaks ning peatselt istusimegi rongis, mis neelas rõõmsalt kilomeetreid läbi Kesk-Venemaa Uurali mägede suunas.

Kuidas Kalev kõrgmägedes tütarlapsi innustas

Selsamal Kesk-Aasia retkel käisime ronimas üsna kõrgetes mägedes. Kõrgeim kuru, mille ületasime, oli üle nelja tuhande meetri ja väga lumine. Meie kursuse tüdrukud olid väga väsinud. Kalev seevastu oli sitke ronija ja innustas tüdrukuid lubadusega, et sellele tütarlapsel, kes esimesena kurule jõuab, ütleb ta kõrva elu suurima saladuse. Kui üks kursuseõdedest lõpuks ähkides kurule jõudis, sosistaski Kalev talle midagi kõrva. Mis see täpselt oli, polnud teistele kuulda, aga kursuseõde igatahes punastas natuke ja tümitas Kalevit pahaselt rusikatega.

Kalev ülikooli bioloogia neljandal kursusel Kesk-Aasias ekskursioonil.

Rõõm kodustest suvepäevadest

Riin Viigipuu

Fotod: Neeme Sihv

Omitoloogiaühingu suvepäevad toimusid sel aastal 30. juunist 2. juulini Suuremõisa lossis Hiiumaal. Minu jaoks oli see peaaegu et koduukse all ja seega olin juba sündmust oodates erilisel põnevil.

Suuremõisa jõudes tervitas mind alustuseks mitu teeviita lusikapeole. Lootes, et ma pole siiski midagi segamini ajanud, jätsin need tähelepanuta ja otsisin mõnd viita, mis tunduks asjakohasem. Liikumist ei paistnud ka kusagil, nii et jõudsin ringi ümber lossi teha ja kolm korda kontrollida, et olen ikka tõepoolest õigel ajal õiges kohas, enne kui uksest sisse astusin ning registreerimislaua ja tuttavad näod eest leidsin.

Nimi kirjas ja nimesilt rinnas, olin valmis end õõbimiskohta sisse seadma. Õdus spordisaal asus eraldi majas kivi-müüri taga, nii et esimese hooga seda ei leidnudki, kuid juhatuse peale jõudsin siiski kohale. Olin esimene ja ka mõisatekskursiooni alguseni oli veel aega, nii et kasutasin juhust ja loopisin natuke aega palli korvi. Kui sellest tüdinesin, hakkas lossi juurde juba rahvast kogunema, nii et sain trepil istudes pisut juttu ajada.

Ringkäik Suuremõisa lossis polnud mul kaugeltki esimene, kuid siiski oli huvitav ja peale ohtra äratundmisrõõmu tuntud lugude uuesti kuulmisest sain teada ka üht-teist uut. Pärast ekskursiooni toimus suvepäevade avamine, kus sain austava võimaluse lippu heisata. Olin veidi pabinas, sest polnud kunagi varem ühtegi lippu heisanud, kuid kõik sujus hästi. Avamisele järgnes hoogne tutvumisbingo, kus tuli üksteisele küsimusi

Ringkäik Suuremõisa lossis oli huvitav.

Suvepäevade grupipilt Suuremõisa lossi trepil.

esitada ja ruudustikku nimesid koguda. Küsimused olid ideaalsed vestluse alustamiseks ja nii saatis tegevust minu jaoks väike kahjutunne, et bingotuhinas tõeliste vestlusteks nii vähe mahti jäi. Kuid eks nende mõne päeva jooksul oli päriselt tutvumiseks võimalusi veel ja lõbusa meeleolu suvepäevade algusesse tõi mäng iga juhul.

Pärast intensiivset tutvumist ootas õhtusöök restoranis Kpt Malm, mis pakkus maitsvaid ja toitvaid einet kogu suvepäevade aja. Esimese päeva lõpetas filmiõhtu, kus film „Euroopa metsik süda – iidse metsa tagasitulek“ rääkis lummava loo ühe loodusmetsa taastumisest.

Suvepäevadele traditsiooniliselt sai hommikul valida mitme linnuretket vahel. Eerik Leibak juhendas punktloenduse õppekäiku, Peep Veedla algajate linnuretket ja edasijõudnud viis retkele Art Villem Adojaan. Pärast mõningast kõhklemist otsustasin viimase kasuks.

Hommikusöögi järel ootasid järke toimumispaigaga tihedalt seotud ettekanded. Seetõttu oli mul kohalikuna eriti põnev. Külalisesineja Liis Kuresoo Eestimaa Looduse Fondist rääkis Hiiu-maa rahvusparki loomise ideest, Leho

Luigujõe tutvustas aasta lindu auli ja Andres Kalamees väike-laukhanede kirjut saastust ning Veljo Volke avas tuuleparkide ja merekaitsealade teemat.

Pea uuestest teadmistest ja mõtteainest sumisemas, algas kutsemeisterlikkuse võistlus. Seekord sättisin end kõhklusteta algajate rühma, sest varasematel aastatel pole see jõuproov liiga lihtne olnud. Nii ka tänavu: enamiku liike tundsin küll ära, kuid ka arendamist vajavad kohad said välja selgitatud ja nagu igal seesugusel võistlusel mõni endalegi usumatult rumal viga tehtud.

Pärast värskendavat lõunapausi, mille jooksul sai muidugi hoolsalt kutsemeisterlikkuse võistluse teemadel muljeid jagatud, oli aeg üldkoosolekuks. Arutati pingsalt liikmemaksu tõstmise ettepanekut, mis siis ka hääletusel vastu võeti, ning nõukokku lisandus ühe lahkuva liikme asemele kaks uut.

Pärastlõunaseks retkeks oli taas mitu valikut. Militaarekskursioon Tahkunasse jäi vähese huvi tõttu ära, kuid Maie Vikerpuur ja Leho Aaslaid viisid huvilised Orjaku õpperajale ja Sääre tirkbile ning mina käisin Liis Kuresoo juhtimisel Tahkunas vana metsaga tutvumas. Kuigi

Maie Vikerpuur ja Leho Aaslaid viisid huvilised Orjaku õpperajale.

Avamisele järgnes hoogne tutvumisbingo.

Leho Luigujõe tutvustas aasta lindu auli.

konkreetsed liigid ununesid paraku ruttu, jäi siiski elamus suurte puude võimsusest, elustiku mitmekesisusest ja haavatavusest ning teadmisest, et midagi nii erilist ja uhket on mu kodule nii lähedal.

Õhtusöögi järel õnnestus mul koos ühe uue tutvavaga ka Heltermaal ujumas käia. Kuna elan mere ääres, olen harjunud iga päev vees käima ning vaatasin laupäeva tihedat kava juba varem lisaks elevusele põnevate ettevõtmiste pärast ka väikese sellesisulise murega. Õnneks mahtus armas harjumus õhtusöögi ja lõkkeõhtu vahele ära ning ujudes praamile järele vaadata oli samuti omaette kogemus.

Lõkkeõhtul said auhinnatud nii kutsemeisterlikkuse võistluse kui ka liikmeks astumise kampaania võitjad ja kuulutati välja järgmise aasta lind kägu. Peep Ilmet ja Peep Veedla lugesid oma linnuteemalist luulet ning Jaan Söödi sügavmõtteline ja kaunis laul oli nii haarav, et hoolimata ligihilivast õhtujahedusest ei raatsinud jopet tooma minna enne esinemise lõppu. Põnevad, naljakad, mõtlirikud ja imelised olid ka hilisemad lõkkeäärsed jutud. Magama jõudsin ehk kahe-kolme paiku ja tänasin oma otsust kohapeal ööbida, et mitte autoga teise saare serva koju sõita.

Viimane hommik algas taas linnuretkega. Seekord juhendas algajate rühma Andres Kalamees ja Eerik Leibak tutvustas joonloenduse meetoodikat. Mina liitusin taas edasijõudnute ehk Art Villem Adojaani poolt juhendatud rühmaga.

Lõpetamise ajaks oli hommikut alustanud ning vahepeal lakanud vihm tagasi, nii et kogunesime hoopis saali. Said kuulatud viimased sõnavõttud, vahetatud viimased mõtted ning oligi aeg asjad jälle autosse tõsta ja toredate elamuste ning värskete mõtete võrra rikkamana taas argiellu naasta – et siis uuel aastal jälle koguneda ühte ilusasse Eestimaa paika, tutvuda kohaliku looduse ja üksteisega, õppida ja arutada ning tunda rõõmu meid ühendavast huvist lindude vastu.

Hommikusöögile järgnesid toimumispaigaga tihedalt seotud ettekanded.

Ekskursioone oli igale maitsele.

Lõkkeõhtul kõlas Jaan Söödi kaunis laul.

Osale aasta linnu joonistusvõistlusel

Eesti Ornitoloogiaühing kutsub igas vanuses huvilisi **joonistama aasta lindu auli**. Nii digitaalselt kui ka käsitsi joonistatud omaloomingut ootab ühing oktoobri lõpuni.

Iga osaleja võib võistlusele saata ühe digitaalselt või käsitsi joonistatud pildi. Joonistus tuleb esitada hiljemalt 31. oktoobril elektroonilisel kujul aasta linnu lehel www.eoy.ee/aul/joonistusvoistlus oleva vormi kaudu.

Žürii hindab saabunud töid neljas vanuserühmas: kuni 7-aastased, 8-12-aastased, 13-18-aastased ning 19-aastased ja vanemad. Seekord valitakse avalikult hääletusel ka rahva lemmik. Joonistusvõistluse parimatest töödest koosnev veebinäi-

tus avalikustatakse aasta linnu lehel ning autoreid auhinnatakse detsembris toimival suurel linnuõhtul.

„Tänavu ootame võistlusele auliteemalisi joonistusi, millel on kujutatud aasta lindu ja tema elukeskkonda, aga miks mitte ka näiteks auli ohustavaid tegureid,“ sõnas joonistusvõistluse koordinaator Martha Katariina Luigujõe. „Soovitan enne joonistama asumist aasta linnu lehel uurida, milline näeb välja auli isasja emaslind, millest aulid toituvad, kuhu nad Eestist suveks rändavad ning kus võib näha auliparvesid. Võistlusest ei jää kõrvalle needki, kes digikunsti ei valda, sest esitada võib ka käsitsi joonistatud töid elektroonilisel kujul,“ lisas Luigujõe.

Rohkem infot vt www.eoy.ee/aul.

21. okt.
kell 8.00

Aasta linnu vaatlusretk. Põõsaspea. Vaatleme artiliste veelindude - auli ja teiste merepartide - rännet. Retk kestab umbes neli tundi. Juhendab Tarvo Valker. Osavõtt tasuta. Lisateave: www.eoy.ee/aul.

Tähtaeg
31. okt.

Aasta linnu auli joonistusvõistlus. Iga osaleja võib võistlusele esitada ühe digitaalselt või käsitsi joonistatud pildi. Joonistus tuleb esitada 31. oktoobri keskööks elektroonilisel kujul aasta linnu lehel www.eoy.ee/aul/joonistusvoistlus oleva vormi kaudu. Parimatest töödest koosnev veebinäitus avalikustatakse aasta linnu lehel ning autoreid auhinnatakse detsembris toimival suurel linnuõhtul.

15.-28.
nov.

Maismaa taliinnuloendus. Üle Eesti. Ootame loendust tegema linnuhuvilisi, kes tunnevad välimuse ja hääle järgi ära taliinnud. Talve jooksul tuleb linde loendada kolmel perioodil enda valitud piirkonnas ja rajal. Lisateave: www.eoy.ee/maismaa-taliinnuloendus.

16. nov.
kell 14.50

Looduspäev „Aasta lind 2023 - aul“. Räpina aianduskool. Auli eluolust, käekäigust ja teda mõjutavatest ohuteguritest räägib Leho Luigujõe. Osavõtt tasuta. Lisateave: www.eoy.ee/aul.

28. nov.

Annetamistalgud. Eesti Ornitoloogiaühing kutsub nii oma liikmeid kui ka teisi loodushuvilisi toetama linnukaitselisi ettevõtmisi, et tagada siin pesitsevate ja läbirändavate lindude heaolu. Keskkonnas „Ma armastan aidata“ (www.armastanaidata.ee/ornitoloogiauhing) saab teha nii ühekordse kui ka püsiannetuse. Lisateave: annetamistalgud.ee.

5. dets.
kell 18.00

Suur linnuõhtu. Tallinn. Eesti Ornitoloogiaühing teeb kokkuvõtte auli aastast ja premeerib aasta linnu joonistusvõistluse parimate tööde autoreid. Tutvustame ka 2024. aasta lindu kagu, heidame pilgu ühingu tegevusele lõppeval aastal ning täname annetajaid ja vabatahtlikke. Lisateave: www.eoy.ee.

Huvitavad linnuleidud!

Uus linnuliik Eestile - pikkjalg-rüdi

Linnuhuviline Merike Hiius pildistas 22. septembril Tallinnas Kakumäe rannas pikkjalg-rüdi, kelle pesitsusalad asuvad Põhja-Ameerikas ja talvitamisalad Kesk- ja Lõuna-Ameerikas. Euroopas on pikkjalg-rüdi haruldane eksikülaline. Kui Eesti linnuharulduste komisjon vaatluse kinnitab, on pikkjalg-rüdi Eesti linnuliikide nimestikus 401. liik.

Eesti Ornitoloogiaühing

Address: Veski 4, Tartu 51005
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Tiirutaja

Toimetaja: Ulvi Karu
E-post: ulvi.karu@eoy.ee
Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Teostus: HIMANTO.EE

Toetajad

Lehe väljaandmist on peale märgitud fotoautorite toetanud:
**Keskkonna-
investeeringute
Keskus**

ISSN: 1736-6844

Muudatus ühingu nõukogus

Eesti Ornitoloogiaühingu nõukogu aseesimees Marko Mägi astus suve alguses nõukogust omal soovil välja ning tema asemele oli vaja valida uus liige, et nõukogu oleks põhikirjaga määratud minimaalne liikmete arv. Eesti Ornitoloogiaühingu üldkoosolekul 1. juulil 2023 Hiiumaal otsustati suurendada nõukogu liikmete arvu senise 11 liikme pealt 12 peale. Kaheks uueks nõukogu liikmeks valiti Andres Kalamees ja Margus Ots.

Püsiannetus aitab tagada siin pesitsevate ja läbirändavate lindude heaolu

Linnukaitsespetsialistid töötavad läbi seaduseelnõusid, arengukavasid, keskkonnamõju hindamisi, kaitseeeskirju, kaitsekorralduskavasid, erinevaid määrusi ja käskkirju ning teevad looduskaitse fookusega ettepanekuid. Lisaks sellele suhtlevad ornitoloogiaühingu spetsialistid ametnikega, osalevad koosolekutel ja aruteludel, aitavad kommunikeerida linnukaitselisi teemasid, suhtlevad ajakirjanikega ja esinevad meedias.

„Meie linnukaitsetegevuste eelarve on keskmiselt 5500 eurot kuus,“ ütles Eesti Ornitoloogiaühingu juhataja Kaarel Võhandu. „Abi on igast annetusest, sest see aitab tagada linnukaitsete järjepidevust. Mitte toetaja ja pikema perioodi peale annab ka väike summa kokku märkimisväärse panuse,“ innustab Võhandu annetust tegema.

Eesti Ornitoloogiaühingu linnukaitsetegevusi saab toetada annetuskeskonnas „Ma armastan aidata“: www.armastanaidata.ee/ornitoloogiauhing.

TOETA
EOÜ linnukaitselisi
tegevusi „Ma armastan
aidata“ keskkonna kaudul!
www.armastanaidata.ee

Ma
♥
aidata

Selles Tiirutajas kirjutavad

Veljo Runnel
on bioloog

Tiitu Tali
veab Tiirutaja persoonilugude
rubriiki ning on fenovaatluste
koordinaator

Raivo Mänd
on loomaökoloogia
emeritprofessor

Riini Viigipuu
on lindude käitumisökoloogia
doktorant ökoloogia ja
maateaduste instituudis

Ulvi Karu
on Tiirutaja toime-
taja ja immuun-
ökoloogia teadur